

4p
175

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Геолого-географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії і туризму

Дипломна робота
магістр (СД)
(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему: Сучасний стан та перспективи організації міждержавних природоохоронних територій в Україні

Current state and prospects of interstate protected areas in Ukraine

Виконала студентка 6 курсу
денної форми навчання
напряму підготовки/спеціальності
103 Науки про Землю
(географія)
(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

Черненко В.О. *Валерія Олегівна*
(прізвище та ініціали)

Керівник к. геогр. н., ст. викл.
Коломієць К.В.
(прізвище та ініціали)

Рецензент к. геогр. н., доц.
Пяткова А.В.
(прізвище та ініціали)

Рекомендовано до захисту:
протокол засідання кафедри
№ _____ від «___» _____ р.
Завідувач кафедри
_____ Топчів О.Г.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Захищено на засіданні ДЕК № _____
протокол № _____ від «___» _____ р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, за шкалою ECTS, бал)
Голова ДЕК проф. Топчів О.Г.
_____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Одеса – 2017

429848

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ БІОСФЕРНИХ РЕЗЕРВАТІВ.....	7
1.1. Загальні принципи створення біосферних резерватів.....	7
1.2. Світовий досвід транскордонного співробітництва.....	10
1.3. Нормативно-правова основа створення біосферних резерватів...	14
2. ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖДЕРЖАВНИХ БІОСФЕРНИХ РЕЗЕРВАТІВ УКРАЇНИ.....	19
2.1. Існуючі біосферні резервати.....	19
2.1.1. Українсько-польсько-словацький біосферний резерват «Східні Карпати».....	21
2.1.2. Українсько-румунський біосферний резерват «Дельта Дунаю».....	27
2.2. Біосферні резервати що створюються.....	30
2.2.1. Українсько-польський біосферний резерват «Західне Полісся».....	30
2.2.2. Українсько-польський біосферний резерват «Розточчя»...	37
2.2.3. Українсько-російський біосферний резерват «Брянські та Старогутські ліси».....	41
2.3. Перспективні біосферні резервати.....	46
2.3.1. Українсько-румунський біосферний резерват «Марамороські гори».....	46
2.3.2. Українсько-угорська природоохоронна територія «Притисянська низовина».....	50
2.3.3. Українсько-білоруська природоохоронна територія на р.Прип'ять.....	52
2.3.4. Українсько-молдавсько природоохоронна територія в пониззі Дністра.....	56

3. РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МЕЖАХ БІОСФЕРНИХ РЕЗЕРВАТІВ.....	60
4. ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТІ ЇХ ВИРІШЕННЯ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ.....	76
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85

ВСТУП

Актуальність теми. Наша держава як у геополітичному, так і природно-географічному відношенні розташована на перехресті трансконтинентальних природно-історичних і важливих політико-економічних рубежів. Серед міждержавних природоохоронних територій (МПОТ) особливого значення набувають біосферні резервати, що створюються з метою охорони природних екосистем як унікальних для Європи та світу загалом, так і типових для різних регіонів. Прикладами міжнародної співпраці у створенні таких об'єктів є транскордонний білорусько-польсько-український резерват «Західне Полісся», транскордонний румунсько-український біосферний резерват «Дельта Дунаю», польсько-словацько-український біосферний резерват «Східні Карпати» та ін. Ці приклади свідчать про те, що у світі через низку еколого-політичних причин стрімко зростає зацікавленість у створенні таких об'єктів, а отже така тенденція буде розширюватися і у майбутньому.

Незважаючи на зростання кількості і розмірів природоохоронних територій в Україні, проблеми створення та функціонування МПОТ досліджені недостатньо. Тому виникає необхідність комплексного опрацювання організаційної бази функціонування МПОТ. Актуальність роботи також обумовлена стратегічними завданнями державної екологічної політики України на період до 2020 року, де серед іншого передбачається припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття, формування екологічної мережі та адаптація законодавства України у сфері збереження навколишнього природного середовища відповідно до вимог директив Європейського Союзу.

Метою дипломної роботи є виявлення особливостей міждержавних природоохоронних територій в Україні та можливості їх використання у туристичній сфері.

Досягнення мети буде здійснюватися шляхом послідовного вирішення наступних *завдань*:

- розглянути концепцію створення біосферних резерватів на законодавчу базу функціонування МПОТ;
- охарактеризувати існуючі та перспективні біосферні резервати в Україні;
- проаналізувати особливості розвитку туристичної діяльності в межах біосферних резерватів;
- встановити екологічні проблеми МПОТ та шляхи їх вирішення на міжнародному рівні.

Об'єктом дослідження є міждержавні природоохоронні території в Україні.

Предмет дослідження - сучасний стан і територіальний розподіл міждержавних природоохоронних територій і використання їх в туризмі.

В даній магістерській роботі використані наступні *методи географічних досліджень*: картографічний, історичний, описовий, статистичний, порівняльний. В роботі використано комп'ютерні методи обробки й візуалізації результатів дослідження за допомогою програмних пакетів Microsoft Office та Paint.

В процесі написання роботи використовувались праці таких дослідників в цій галузі, як: Гродзинський М. Д., Стеценко М. П., Мікула Н. А., Панасюк Н. В., Гетьман В. І., Габчак Н. Ф., Стойко С. М. та ін. Вихідними джерелами дослідження були законодавчі акти України, статистичні дані Державного комітету статистики України, природних та національних парків, вітчизняні наукові публікації, інформаційні Інтернет-ресурси.

Дипломна робота має традиційну структуру і складається із вступної частина, чотирьох розділів з підрозділами, висновків та списку використаної літератури.

Перший розділ присвячений концепції розвитку біосферних резерватів.

В другому розділі дана характеристика існуючих та перспективних біосферних резерватів в Україні.

В третьому розділі проаналізовано розвиток туристичної діяльності в межах біосферних резерватів.

Четвертий розділ присвячено екологічним проблемам та їх вирішенню на міжнародному рівні.

Повний обсяг аркушів: 88, кількість рисунків: 21, таблиць: 1, кількість використаних джерел: 41.

ВИСНОВКИ

Міждержавні природно-заповідні території мають важливе значення для охорони біорізноманіття на території сусідніх країн і в цілому - в Європі. Європейські держави приділяють велику увагу екологічній значущості міждержавних природно-заповідних територій. Вони є тими "вузлами", які з'єднують між собою екологічні мережі різних країн. Вони у Всеєвропейській екомережі виконують одночасно роль центрів та екокоридорів.

Для України, яка розташована у Центрально-Східній Європі, і межує із сімома державами та має з ними у транскордонних зонах ряд спільних природоохоронних завдань, особливо актуальною є міжнародна екологічна співпраця. Так, на Заході на кордоні з Польщею, Словаччиною та Румунією розташована Карпатська гірська система, на кордоні з Польщею знаходяться Розточчя та Західне Полісся з оригінальними лісовими й болотними ландшафтами. На півночі лісові ландшафти України межують із лісовими масивами Білорусії та Росії. У пониззі Дністра на прикордонній території з Молдовою збереглися цінні у науково-природничому відношенні транскордонні ландшафти варті спільної охорони.

Нині в Україні вже створено декілька міждержавних природнозаповідних територій, які є біосферними резерватами. Національний природний парк "Ужанський" та Надсянський регіональний ландшафтний парк увійшли до складу першого у Центральній Європі тристороннього українсько-польсько-словацького біосферного резервату "Східні Карпати". В рівнинній частині України створений Дунайський біосферний заповідник, який входить до складу міждержавного українсько-румунського біосферного резервату "Дельта Дунаю". Нині в Україні створюються ще три біосферні резервати. Завершується підготовка матеріалів щодо створення резервату «Західне Полісся» на кордоні України і Польщі. Українська частина включатиме Шацький національний природний парк, а на території Польщі до резервату ввійде Поліський національний

парк. Біосферний резерват «Розточчя» пропонується створити на гряді Розточчя, яка перетинає державний кордон України та Польщі. В межах України до резервату ввійдуть природний заповідник «Розточчя» та Яворівський національний природний парк. Проектований українсько-російський біосферний резерват «Брянські та Старогутські ліси» з української сторони буде включати Деснянсько-Старогутський національний парк з Придеснянською і Старогутською ділянками. З боку Росії включатиме заповідник «Брянський ліс».

Також в Україні виділені чотири природоохоронні території, які є перспективними. Це створення українсько-румунського біосферного резервату «Марамороські гори». Перспективною природоохоронною територією у прикордонній українсько-угорській зоні є Притисянська низовина, зокрема басейн Латориці. Ще одна проєкована міждержавна природоохоронна територія на р. Прип'ять, з українського боку буде охоплювати існуючий однойменний регіональний ландшафтний парк. Він включає заплавні і долинні комплекси Прип'яті та Стоходу в місці їх злиття. До перспективних транскордонних природоохоронних територій також відноситься українсько-молдавська територія в пониззі Дністра, яка включає Нижньодністровський національний природний парк.

Розвиток туристично-рекреаційної галузі є пріоритетним у біосферних резерватах. Згідно з міжнародними нормами і законодавством України, в буферних зонах біосферних резерватів підтримується туристично-рекреаційна діяльність, спрямована як на зменшення туристичного навантаження на заповідну зону, так і на збільшення туристично-рекреаційної привабливості транзитної зони. Туризм є основною складовою одиницею рекреації, під якою розуміється відтворення у вільний час витрачених в процесі життєдіяльності розумових, духовних і фізичних сил людини, що здійснюється шляхом загальнооздоровчого, культурно-розважального і пізнавального відпочинку, туризму, санаторно-курортного лікування, мисливства, рибальства, фізичної культури і спорту. Біосферні

резервати організовуються в місцевостях із сприятливим кліматом, різноманітними мальовничими ландшафтами, унікальними об'єктами та явищами природи для задоволення культурно-естетичних потреб відвідувачів. Природа на значній території біосферних резерватів залишається недоторканою і розвивається за своїми законами, що надає можливість відвідувачам через рекреацію (туризм) спостерігати та насолоджуватися чарівною неповторністю дикої природи.

До найважливіших проблем діяльності біосферних заповідників та інших установ природно-заповідного фонду, належить неузгодженість норм законодавства, яке регулюється земельним і лісовим Кодексами та Законами України. Великої шкоди заповідній справі завдає те, що законодавство про природно-заповідний фонд не враховує традиційні промисли та зайняття місцевого населення. Значної шкоди розвитку заповідної справи в Україні надає абсурдна процедура створення об'єктів природно-заповідного фонду, яка передбачає отримання великої кількості дозволів на рівні із будівництвом промислових підприємств. Також проблемою є інтенсивна рекреаційна діяльність у біосферних резерватах, яка супроводжується негативним впливом на їх природні комплекси.

Таким чином Україна активно співпрацює з іншими державами у сфері охорони природи, що допомагає не лише розвивати екологічну мережу Європи, але й співпрацювати та обмінюватися досвідом із сусідами для більш раціонального збереження природних комплексів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко Т. Л. Система категорій природно-заповідного фонду України та питання її оптимізації / Т.Л. Андрієнко, А.В. Онищенко, М.Л. Клестов, О.І. Прядко. – Київ: Фітосоціоцентр, 2001. – 60 с.
2. Атлас вчителя [за ред.. В. В. Молочко, Ж. Є. Бонк, І. Л. Дрогушевська та ін.]. - К.: ДНВП "Картографія", 2010. - 328 с.
3. Біосферні резервати світу: Транскордонний біосферний резерват «Західне Полісся». – Режим доступу до сайту: <http://lis.volyn.ua/?p=3119>
4. Брусак В.П. Концепція формування транскордонних природоохоронних зон. / В.П. Брусак, Ю.В. Зінько, Я.С. Кравчук. - Київ: Фітоєкоцентр, 1996. - С. 23-28.
5. Водно-болотні угіддя України. Довідник / [Під ред. Марушевського Г.Б., Жарук І. С.]. - К.: Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2006. - 312 с.
6. Гавриленко О.П. Екогеографія України: навчальний посібник / О.П. Гавриленко. – К.: Знання, 2008. – 646 с.
7. Гадзало А.Я. Світовий досвід транскордонного співробітництва у сфері природокористування / А.Я. Гадзало // Агросвіт. – №14. – 2017. – с. 3-7.
8. Грановська Л. М. Еколого-економічні проблеми рекреаційної зони півдня України та шляхи її вирішення / Л. М. Грановська // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. - 2005. - Вип. 15. - С. 288-296.
9. Державний комітет статистики України. – Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- 10.Завірка Г.М. Туризм на охоронних природних територіях / Г.М. Завірка // Географічний вісник. - 2010. - №3, - С. 90-97.
- 11.Заповідники Украины и Молдавии [Под ред. Соколова В. Е., Сыроечковского Е. Е.]. М.: Мысль, 1987. - 271 с.
- 12.Заповідна справа в Україні [За ред. Гродзинського М.Д., Стеценка

- М.П.], - К.: Географіка, 2003. - 306 с.
13. Засідкович Н.М. Сучасний стан та перспективи організації міждержавних природоохоронних територій в межах польсько-українського прикордоння / Н.М. Засідкович, Д.А. Кричевська. – Львів: 2016. – 118 с.
  14. Іванов А. М. Проблеми законодавства щодо рекреаційно-оздоровчого землекористування / А. М. Іванов // Часопис Хмельницького університету управління та права. - 2011. - № 3(39). - С. 455-460.
  15. Кухарська Н.О. Організація та розвиток транскордонного співробітництва в єврорегіоні Ніжній Дунай / Н.О. Кухарська // Регіональна економіка. - 2008. - №1. - С. 13-22.
  16. Макогон Ю.В. Форми и направления межрегионального трансграничного сотрудничества: монографія. - изд. 2-е, исп. и дополн. / Ю.В. Макогон, В.И. Ляшенко. - Донецк: ООО «Юго-Восток ЛТД», 2003. - 512 с.
  17. Маринич О.М., Шищенко П. Г. Фізична географія України. Підручник / О.М. Маринич, П. Г. Шищенко // К.: Т-во "Знання", КОО, 2006. - 511с.
  18. Мармарошский массив и маршруты по нему. – Режим доступа к сайту: <https://karpaty.life/ru/hiking/marmaroskyj-masyv/marshrut-marmaroskym-masyvom.html>
  19. Міжнародний біосферний резерват “Східні Карпати”. – Режим доступу до сайту: <http://ngo.lnu.edu.ua/rasd/nashi-storinky/mizhнародnyj-biosfernyj-rezervat>
  20. Мікула Н.А. Міжрегіональне та транскордонне співробітництво: монографія / Н.А. Мікула — Львів, 2004. - 395 с.
  21. Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України "Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України" № 330 від 22.06.2009р. - Режим доступу до сайту: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0679-09>

22. Національний атлас України / [наук. редкол.: Л. Г. Руденко та ін.] ; НАН України, Інститут географії, державна служба геодезії, картографії та кадастру. - К.: ДНВП "Картографія", 2007. - 435 с.
23. Нижнеднестровский национальный природный парк. – Режим доступа к сайту: https://ua.igotoworld.com/ru/poi_object/288406
24. Офіційний сайт Деснянсько-Старогутського національного парку. - Режим доступу до сайту: <http://nppds.narod.ru/>
25. Офіційний сайт Дунайського біосферного заповідника. - Режим доступу до сайту: <http://www.dbr.org.ua/>
26. Офіційний сайт НП Прип'ять-Стохід. - Режим доступу до сайту: <http://www.pripyat-stohid.com.ua/>
27. Офіційний сайт Шацького біосферного резервату. - Режим доступу до сайту: <http://shatskyibr.com.ua/>
28. Охорона біорізноманіття: порівняльний аналіз законодавства ЄС і України. - Режим доступу до сайту: <http://www.novaecologia.org/voecos-1062-2.html>
29. Парчук Г.В. Стан та перспективи рекреаційної діяльності на природоохоронних територіях / Г.В. Парчук, Я.С. Бовт, Г.В. Стрянець // Науковий вістник НЛТУ України. - Л.: РВВ НЛТУ України. - 2010. - С. 86-91.
30. Парчук Г.В. Територіальна структура та зонування біосферного резервату "Розточчя" / Г.В. Парчук, Я.С. Бовт, Г.В. Стрянець // Науковий вістник НЛТУ України. - Л.: РВВ НЛТУ України. - 2010. – С. 80-86.
31. Природа Львівської області [за заг. ред.. К.І. Геренчука], – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 1972. – 113 с.
32. Світовий досвід і міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища. - Режим доступу до сайту: http://pidruchniki.com/76391/rps/svitoviy_dosvit_mizhnarodne_spivrobotnitstvo_sferi_ohoroni_navkolishnogo_prirodnogo_seredovischa

33. Створення системи транскордонних природоохоронних територій. -
Режим доступу до сайту: http://studopedia.com.ua/1_33344_stvorennya-sistemi-transkordonnih-prirodoohoronnih-teritoriy.html
34. Стойко С.М. Концепція біосферних резерватів (заповідників), їх мережа та завдання в Україні / С.М. Стойко – Київ: ІнтерЕкоЦентр, 1997. – 150 с.
35. Стойко С.М. Науково-природниче значення біосферного резервату “Розточчя” та сприяння сталому розвитку України / С.М. Стойко // Вісник Львівського університету. - 2013. - №63. - С. 62-74.
36. Стойко С.М. Потенціальні можливості організації білатеральних заповідних територій у транскордонних регіонах заходу України / С.М. Стойко — К.: Фітоєкоцентр, 1996. - С. 97-102.
37. Стрямець Г.В. Ландшафтне і біологічне різноманіття української частини біосферного резервату “Розточчя” / Г.В. Стрямець, О.Т. Данчук — К.: 2007. - с. 71-76.
38. Трансграничные особо охраняемые природные территории мира / Копылова С.Л. // Вестник Московского университета. - 2003. - №6. - С. 28-33.
39. Удод Л.В. Роль українських заповідних об'єктів у створенні транскордонних охоронних територій / Л.В. Удод // Вісник Дніпропетровського університету — 2015. - №36. - С. 13-15.
40. Шеляг-Сосонко Ю. Р. Екомережа України та її природні ядра / Ю. Р. Шеляг-Сосонко, В. С. Ткаченко, Т. Л. Андрієнко, Я. І. Мовчан // Український ботанічний журнал. - 2005. - Т. 62, № 2. - С. 142-158.
41. Шушняк В.О. Історія природоохоронних досліджень території Яворівського національного природного парку / В.О. Шушняк, Г.В. Савка // Вісник Львівського університету. - Сер.: Географічна, 2009. - №37. - С. 285-291.